

AKADEMİK İSA HƏBİBBƏYLİNİN AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI TARİXİNİN DÖVRLƏŞDİRMƏ KONSEPSİYASI

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Hüseyn Baykaranın "Azərbaycan istiqal mübarizəsi tarixi" kitabını, burada yazmış olduğu fikirləri azərbaycançılığın milli istiqal ideyasının aparıcı qayəsini təşkil etdiyini nümayiş etdirdiyini söyləyir. Hüseyn Baykara yazır: "Qafqaz hadisələri onları (istiqlal mücahidlərini - İ.H.) özlərinin öncədən uzaq məqsəd olaraq planlaşdırdıqları Azərbaycan istiqal yoluuna tez sürükləndirdi. Bu vaxtdək Azərbaycan istiqalına nə rast gəlmiş, nə də baş verən digər siyasi hadisə olmamışdır. Azərbaycan xalqının ruhundan doğan bu istiqal hadisəsi tarixin axarı içində öz yerini tapmışdır".

Beləliklə, XX əsrin əvvəllərindən etibarən azərbaycançılığın milli ədəbi-ictimai fikrində aparıcı olduğunu, Sovet dövründə xalqımızın yaratdığı ədəbiyyatın azərbaycançılıq adlandırılmasa da, "vətənpərvərlik ruhunu qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirməklə bu ümummilliyi təlimi zamandan-zamana çatdırmaq vəzifəsi"ni yerinə yetirdiyini bildiren İsa Həbibbəyli XX əsrin 60-80-ci illərində Mirzə İbrahimov, Rəsul Rza, Süleyman Rəhimov, Süleyman Rüstəm, Mir Cəlal, Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı, İlyas Əfəndiyev, İsa Hüseynov, Hüseyn İbrahimov, Nəriman Həsənzadə və başqalarının əsərlərindəki Azərbaycan reallığını azərbaycançı düşüncənin geniş imkanlarının nümayiş etdirildiyi, yazıçı və şairlərin ana dili uğrunda apardıqları mübarizənin "real olaraq milli istiqal mübarizəsinin parolu" olduğunu diqqətə çəkir. Səməd Vurğunun məşhur "Azərbaycan" şeirinin azərbaycançılıq ideyasının yaşatdığını, bunu xalqa aşladığını diqqətə çatdırır.

Dövlət səviyyəsində azərbaycançılığın inkişafını araşdırır. Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanda "milli-mənəvi dəyərlərin yaşadılması və inkişaf etdirilməsi, ədəbiyyatın, mədəniyyətin və ictimai fikrin meydanının genişləndirilməsi, ən başlıcası isə milli ziyalılığın qorunub saxlanılması və dəstəklənməsi siyasətinin" uğurla həyata keçirilməsi əsasında "azərbaycançılığın "ümummilliyi hərəkat səviyyəsinə" qaldırıldığını açıqlayır. Hələ 1978-ci ildə sovet hakimiyyəti illərində Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi iradəsi ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında ana dilinə dövlət dili statusu qazandırılması azərbaycançılıq ideasına doğru mübarizənin mühüm nailiyyəti kimi qiymətləndirilməyə layiq olan böyük tarixi hadisə kimi qiymətləndirən İ.Həbibbəyli məhz belə münbit ictimai-siyasi şəraitdə Azərbaycanda Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza Ulutürk kimi istiqal şairləri yetişib formalaşmış, azərbaycançılıq ideyasının çarçısı olmaq missiyasını uğurla həyata keçirmiş olduğu qənaətindədir.

Azərbaycan ədəbiyyatında "altmışıncılar" ədəbi nəslinin (Anar, El-

çin, Sabir Əhmədov, Əli Kərim, Fikrət Qoca, Yusif və Vaqif Səmədoğlular, Musa Yaqub və başqaları) hakim ideologiyasının mənəvlərini qıracıq xalqın gerçək həyatının və milli ideallarının təsvir və tərənnümünü ədəbi-ictimai mühitin ön cəhəsinə çıxardıqları, "yetmişincilər" in (Sabir Rüstəmخانlı, Çingiz Abdullayev, Kamal Abdulla, Mövlud Süleymanlı, Vahid Əziz, Ramiz Rövşən, Aqil Abbas, Çingiz Əlioglu, Elman Həbib, Vaqif Məmmədov, Məmməd Alim, Firuzə Məmmədli, Ramiz Qusarçaylı, Xanəli Kərimli, İltifat Saleh və başqa yazıçı və şairlər) ədəbiyyatda azərbaycançılığın mövqelərini daha da möhkəmləndirərək milli istiqal ideyasına qədər qaldırdıqları, sonra gələn nəslin "artıq istiqal düşüncəsi ilə milli ədəbiyyat və azadlıq meydanlarında söz demək imkanları ilə birlikdə" addımladığını açıqlayır.

Azərbaycançılığı "ədəbiyyatda milli düşüncənin yaşadılması ilə milli istiqal ideyasının doğrulması və həyata keçirilməsində olan təkamül proseslərinin əsas hərəkətverici qüvvəsi" kimi dəyərləndirən İsa Həbibbəyli Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin apardığı ardıcıl və müdrik siyasət nəticəsində azərbaycançılığın "dünya azərbaycanlılarını və ölkəmizdə yaşayan xalqları birləşdirən multikultural sabit həyat tərzini inkişaf etdirərək daha da möhkəmləndirən ən mühüm faktora" çevrildiyini, müstəqillik dövrünün çoxmetodlu Azərbaycan ədəbiyyatında azərbaycançılığın tərənnümü intonasiası və tempindən dərk və şərh olunma prosesləri istiqamətinə doğru inkişaf etməkdə davam etdiyini, "yeni tarixi epoxanın Azərbaycan ədəbiyyatı milli bədii təfəkkürün çoxşəxli simfonik orkestri kimi müasir dövrün gerçəkliklərini və romantikasını inamla və ilhamla" vəsf etdiyini, dövlət ideologiyası səviyyəsində qaldırılan azərbaycançılığın "müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf strategiyası, əsas sənət, həyat və hərəkat konsepsiyası" olduğunu göstərir.

Azərbaycan ədəbiyyatını azərbaycançılıq konsepsiyasının "nəinki üzvi tərkib hissəsi, sözün gerçək və böyük mənasında hərəkətverici qüvvəsi" bilir.

Azərbaycançılıq konsepsiyasının geniş anlayış olub, özündə azərbaycançılıq məfkurəsini, Azərbaycan xalqı və Azərbaycan dövlətçiliyi anlayışlarını, milli-mənəvi dəyərləri, Azərbaycan dili və Azərbaycan ədəbiyyatını, azərbaycanşünaslıq prinsiplərini cəmləşdirdiyini vurğulayır.

Azərbaycançılığın "müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət ideologiyası" olduğunu söyləyən İsa Həbibbəyli Azərbaycan xalqının Ümummilliyi Lideri Heydər Əliyevi "müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi və qurucusu, azərbaycançılıq dövlət ideologiyasının yaradıcısı və banisi" kimi yüksək qiymətləndirir.

İsa Həbibbəyli azərbaycançılıq konsepsiyasının aşağıdakı prinsipləri əhatə etdiyini yazır:

I. "Azərbaycançılıq məfkurəsi;

1. Azərbaycançılıq - ümumtürk mənşəli milli məfkurədir.

2. Azərbaycançılıq - Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün, vahid Vətən və milli birlik ideyasının təəcəssümüdür.

3. Milli iftixar və vətənpərvərlik azərbaycançılıq məfkurəsinin əsas ideya mənbəsidir.

4. Azərbaycançılıq - müstəqil Azərbaycanda ölkənin bütövlüyünün, birlik və həmrəyliyin ümumiləşmiş ifadəsidir.

5. Ümummilliyi birlik və vətəndaş həmrəyliyi azərbaycançılığın əsas mahiyyətini ifadə edir.

6. Azərbaycançılıq bəşəri dəyərləri özündə əks etdirən ümummilliyi məfkurədir.

7. Radikal millətçilik, dini ayrı-seçkilik, separatçılıq azərbaycançılıq məfkurəsinə ziddir.

8. "Bizim bir ümumxalq ideologiyamız var-Azərbaycançılıq məfkurəsi!" (İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti).

II. Azərbaycan xalqı;

1. Azərbaycan xalqı müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradıcısı, sahibli, daşıyıcısı və qoruyucusudur.

2. Azərbaycan xalqı - tarixən və mənşəli etibarilə Azərbaycanda yaşayış formalaşmış və ölkəni qoruyub saxlayan, inkişaf etdirən əsas hərəkətverici qüvvədir.

3. Etibarlı olmaq, bütövlük, Vətən və torpaq sevgisi Azərbaycan xalqının xarakteridir.

4. Azərbaycançılıq - ölkədə hüquqi-demokratik dövlətin daşıyıcısı olan Azərbaycan xalqının dövlətçilik ideologiyasının ana xəttidir.

5. Azərbaycançılıq - Azərbaycanı özünə Vətən hesab edən bütün xalqları birləşdirən ideologiyadır.

6. Azərbaycançılıq - dünya azərbaycanlılarının milli-mənəvi birliyinin rəmzidir.

7. "Hamımızın bir Vətəni var. Bu, Azərbaycan xalqı" (Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının Ümummilliyi lideri).

8. "Vətən birdir, hamı Vətən uğrunda çalışmalıdır" (Heydər Əliyev,

Azərbaycan xalqının Ümummilliyi lideri).

III. Azərbaycan dövlətçiliyi;

1. Azərbaycan dövləti - Azərbaycan xalqının çoxəsrlik ənənələri və tarixi ərazisi olan, ölkənin ərazi bütövlüyünü yaşadan, qoruyub möhkəmləndirən idarəetmə sistemidir.

2. Güclü dövlət, demokratik prinsiplər, milli sərvət, iqtisadi inkişaf və hərbi qüdrət Azərbaycan Respublikasının hərtərəfli inkişafının əsasıdır.

3. "Müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideya əsası azərbaycançılıqdır" (Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının Ümummilliyi lideri).

4. Hərtərəfli dinamik və davamlı inkişaf, birlik, möhkəm ictimai-siyasi sabitlik və modernləşmə Azərbaycan dövlətinin hədəfləridir.

5. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri: himni, dövlət bayrağı və gerbi Azərbaycan vətəndaşları üçün müqəddəsdir.

6. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzlərini uca tutmaq və qorumaq Azərbaycan vətəndaşının müqəddəs borcudur.

7. Azərbaycan dövlət himni - Azərbaycan xalqının milli manifesti, səfərbərlik və birlik marşdır.

8. Azərbaycanın dövlət bayrağı - Azərbaycan xalqının milli istiqalının rəmzi və müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideya əsaslarını əks etdirən əbədi simvoldur.

9. Azərbaycan Respublikasının dövlət gerbi-müstəqil dövlətin varlığını təsdiq edən möhürdür.

IV. Azərbaycan dili;

1. Azərbaycan xalqının ana dili olan Azərbaycan dili - Azərbaycan Respublikasının dövlət dilidir.

2. Azərbaycan dili türk mənşəli qədim və zəngin dildir.

3. Azərbaycan dili - Azərbaycan xalqının ana dili və ölkədə yaşayan bütün etnosların - azsaylı xalqların vahid ünsiyyət dilidir.

4. "Ana dilimiz - Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının ən böyük milli sərvətidir" (Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının Ümummilliyi lideri).

V. Milli-mənəvi dəyərlər;

1. Azərbaycançılıq - xalqın milli-mənəvi özünüdərk etmə təlimidir.

2. Əsrlər boyu formalaşmış inkişaf etmiş dayanıqlı adət və ənənələr Azərbaycan xalqının milli sərvətidir.

3. Milli adət və ənənələri qoruyub saxlamaq və yaradıcılıqla inkişaf etdirib möhkəmləndirmək azərbaycançılıq məfkurəsinin ədəbiyətşünaslıq təminatı əsas şərtlərindəndir.

4. İslam dini dəyərləri - Azərbaycan xalqının dini mənsubiyyətinin əsasını təşkil edir.

5. Tolerantlıq - Azərbaycanda dinlərarası münasibətlərin və dialoqun dayaq nöqtəsidir.

6. Multikulturalizm - Azərbaycançılığın üzvi tərkib hissəsi və hərəkətverici qüvvəsidir.

(Davamı var)

Gülxani PƏNAH